

**Електронна бібліотека
видань історичного факультету
Харківського університету**

Бердута М. З. Події Великої Вітчизняної війни на Харківщині: на допомогу вчителю при вивченні курсу “Харківщинознавство” // Методичний вісник історичного факультету № 1. – Харків: Консум, 2002. – С. 56 – 58.

При використанні матеріалів статті обов'язковим є посилання на її автора з повним бібліографічним описом видання, у якому опубліковано статтю. Дана електронна копія статті може бути скопійована, роздрукована і передана будь-якій особі без обмежень права користування за обов'язкової наявності першої (даної) сторінки з повним бібліографічним описом статті. При повторному розміщенні статті у мережі Інтернет обов'язковим є посилання на сайт історичного факультету.

Адреса редакційної колегії:

Україна, 61077, Харків, пл. Свободи, 4,
Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна,
історичний факультет. **E-mail:** istfac@univer.kharkov.ua

©Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна; історичний факультет

©Автор статті

©Оригінал-макет та художнє оформлення – зазначене у бібліографічному описі видавництва

©Ідея та створення електронної бібліотеки – А. М. Домановський; А. О. Баскакова

Бердуга М.З.

ПОДІЇ ВЕЛИКОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВІЙНИ НА ХАРКІВЩИНІ: НА ДОПОМОГУ ВЧИТЕЛЮ ПРИ ВИВЧЕННІ КУРСУ "ХАРКІВЩИНОЗНАВСТВО"

Велика Вітчизняна війна – одна із самих жорстоких і спустошливих, драматичних і героїчних сторінок історії нашого народу.

З перших днів війни в місті і області почалася мобілізація військовозобов'язаних і матеріальних резервів для армії. На воєнний лад перебудовувалася промисловість. На Харківщині створювалися: народне ополчення, підпілля, винищувальні батальйони тощо. 24 жовтня 1941 р. фашисти вдерлися у Харків та захопили його більшу частину. До грудня 1941 р. фронт стабілізувався по лінії Вовчанськ-Балаклея-Червоний Ліман-Шахтарське.

Більшість Харківської області була окупована. Неокупованими залишилися Куп'янський, Двурічанський, Ольховатський, Великобурлукський, Боровський райони.

Ще шість східних районів були окуповані німцями частково. Слід звернути увагу на те, що за період окупації, який з незначними перервами продовжувався близько двох років (21 місяць), тут було знищено фашистами декілька тисяч населення. Так, уже в перший день окупації (24.X.1941 р.) гітлерівці повісили 116 чоловік. Пізніше, у Дробицькому Яру було розстріляно близько 30 тис. чол., кілька тисяч чоловік у лісопарку, в таборах для військовополонених замордовано і страчено 22,5 тис. бійців і командирів Червоної Армії. Було страчено 256 тис. мирного населення, а 164 тис. молоді, в т.ч. дітей у віці 10-14 років, було відправлено на роботу до Німеччини.

Необхідно підкреслити, що в жахливих умовах окупації харків'яни вели героїчну боротьбу проти фашизму.

На території міста і області діяло підпілля на чолі з І. Бакуліним, О. Зубаревим, – близько 50 партизанських загонів, диверсійні і антифашистські групи. Зокрема, у вересні-жовтні 1941 р. було створено чотири підпільних райкоми в м. Харкові. На підпільній роботі мали залишитися більше 4 тис. чол. Слід зауважити, що підпілля з перших днів окупації несло великі втрати. Справа в тому, що воно формувалося в стислі строки (серпень – вересень 1941 р.). Ніякої спеціальної підготовки підпільники не проходили. Майже у всіх районах області підпільні групи очолювали всім відомі керівники районів, що призвело до їх швидкого арешту. Із 54 членів райкомів і їх зв'язних лише 12 деякий час проводили підпільну роботу, а отже, ця робота мала здебільшого стихійний характер. Із 175 чоловік, що залишилися на підпільній роботі в Харкові, після закінчення війни були відомі лише про 57 чоловік.

Незважаючи на відсутність на території області великих лісових масивів, велику скупченість військ у прифронтовій смузі та наявність численних німецьких гарнізонів у містах, в області формувалися і діяли партизанські

загони. Зокрема, Ізюмський партизанський загін, очолюваний О.Н. Сало, Нововодолазький загін С.О.Либи, Печенізьський загін І.Р. Білоконя, Зміївський партизанський загін Я.А. Трехунця, загін працівників НКВС під керівництвом І.Н. Кулішова та ін. Харківські партизанські загони брали участь у бойових діях в Київській, Полтавській, Чернігівській, Дніпропетровській, Запорізькій, Вінницькій областях.

В цілому партизанські загони, диверсійні групи за час окупації області знищили 23 тис. гітлерівських солдат та офіцерів, розгромили 4 штаби ворога, знищили 29 мостів, 260 автомашин тощо. Слід згадати про те, що саме в Харкові вперше була застосована радіокерована міна, яка по сигналу із Воронежа в листопаді 1941 р. підірвала будинок по вул. Мироносицькій, 17, де знаходився гітлерівський штаб.

Необхідно зосередити увагу на трагічних наслідках Барвенківсько-Лозовської операції (травень 1942 р.), де в оточення потрапили дві наші армії і одна оперативна група, загальною кількістю більше 100 тис. чоловік. За німецькими даними у полон було взято 240 тис. чоловік. Розповіді про героїчний подвиг 25 гвардейців-широнінців біля залізничного переїзду поруч з селом Таранівка Зміївського району, а також діяльність окремого чехословацького батальйону під командуванням Людвіга Слободи та Отакара Яроша в районі села Соколово. Рота надпоручика Отакара Яроша знищила 16 німецьких танків, 6 транспортерів, близько 400 солдатів. О. Ярошу, першому іноземному громадянину, було присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

Харків'яни брали активну участь у військових діях на різних фронтах. Зокрема, в обороні Брестської фортеці (Шевченко, Демін, Твердохліб, Павловський та ін.), в захисті Сталінграду, Києва, Москви, Ленінграду. Серед них – двічі Герої Радянського Союзу З.К. Слюсаренко, танкіст із Зміїова та пілот А.К. Недбайло із Ізюма, герої М. Мирошніченко із Артемівки Харківського району, О.М. Катрич, М.І. Світенко та багато інших. В боях за визволення Харківщини брали участь представники більше 50 національностей. В боях за визволення Харкова двічі було повторено подвиг Олександра Матросова. Зокрема, біля селища Васищево командир стрілецького взводу Сергій Орешков заклав своїм тілом амбразуру ворожого дзоту, а в районі селища Буди здійснив подвиг Андрій Ощепков.

Чотири рази по території області проходили фашисти, а міста переходили з рук в руки, область зазнала значних руйнувань. Особливо великими були людські втрати. Зокрема, якщо напередодні війни населення міста Харкова перевищувало 900 тис. чоловік, то у липні 1943 – 240 тис. а на день визволення – ще менше. За неповними даними тільки у 1942 р. у місті померло 22708 чоловік, у тому числі від голоду 13749, або 58,6%. Тільки у Харкові існувало більше 10 місць масового винищення населення. Це Дробицький Яр, Лісопарк, табори для військовополонених на Холодній горі та у районі ХТЗ, територія крематорію місцевого цвинтаря, клінічне містечко по вул. Тринклера та ін. Не було сім'ї на Харківщині, яку б не зачепила війна. Людність Харкова досягла довоєнної чисельності тільки у 50-х роках ХХ ст.

Остаточне визволення Харкова відбулося у ході Курської битви 23 серпня 1943 р. За мужність та відвагу, виявлені при визволенні міста від німецько-фашистських окупантів, десятьом дивізіям було присвоєно звання "Харківських". Тисячі воїнів були нагороджені орденами та медалями. Понад 200 харків'ян удостоєні найвищої нагороди – Золотої Зірки Героя. Рекомендується при проведенні уроку на дану тему відвідати краєзнавчі та історичні музеї. Їх на Харківщині близько 170, у кожному із них є експозиція, присвячена Великій Вітчизняній війні на Харківщині.